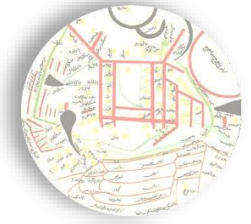

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Sayı Issue 30 • Yıl Year 11 • Nisan April 2023
www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut537>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Rıdvân Şâh Hikâyesinin Yeni Nüshası Üzerine Değerlendirmeler

Evaluations on the New Copy of the Story of Rıdvân Shah

Öz

Yazma eserler, Türk edebiyat tarih açısından en önemli kaynaklardır. Geçmiş yüzyıllardan günümüze ulaşan birçok edebî eser sayesinde Türk edebiyatının zenginliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle Yazma Eserler Kataloğu içerisinde kütüphanelerde yer alan eserlerin bir araya getirilip internet ortamında hizmete sunulması bu zenginliğin ortaya çıkmasında araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Ancak kütüphane kataloglarında, eserlerin künye bilgilerinin farklı yazıldığı görülmektedir. Tanıtmaya çalıştığımız Medhî Derviş Hasan'a ait Rıdvân Şâh Hikâyesinin Mısır nüshası da bu farklılığın gözlemlendiği eserlerden biridir. Eser Yazma Eserler Kataloğuna, Medhî Kara Mahmud el Geliboli'ye ait Hikâyet-i Mülk-zâde Şehriyâr olarak kaydedilmiştir. Metin incelendikten sonra eserin Medhî Derviş Hasan'a ait olduğu tespit edilmiştir. Medhî Derviş Hasan, Sultan III. Murad (1574-1595), Sultan III. Mehmed (1595-1603), Sultan I. Ahmed (1603-1617) ve II. Osman'ın (1617-1622) saltanatları döneminde yaşamış, saraya yakın meddah ve kıssahanlardandır. Divan sahibi olan şair, eserlerini daha çok destan ve hikâye üzerine kurgulamıştır. Yedi yüz yetmiş tarihinde yazılan Rıdvân Şâh hikâyesini de kendi üslubuna uygun bir şekilde düzenleyerek manzum hâle getirmiştir. Eserin, Konya ve Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde yer alan iki nüshası bulunmaktadır. Konya nüshası üzerine Adnan İnce tarafından "Medhî'nin Rıdvân Şâh hikâyesi" başlığıyla bir çalışma yapılmıştır. Rıdvân Şâh hikâyesinin üçüncü nüshası olarak tanıttığımız bu çalışmada eserin aslında kime ait olduğu belirlenmiş daha sonra da eserin başlığı, yazarı, yazılma tarihi, sebebi ve içeriği hakkında yeni bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medhi Derviş Hasan, Şehriyâr, Rıdvân Şâh, Mısır nüshası.

Abstract

Manuscripts are the most important sources in terms of Turkish literature history. Thanks to many literary works that have survived from the past centuries, the richness of Turkish literature emerges. In particular, bringing together the works in the libraries in the Manuscripts Catalogue and putting them into service on the internet provides convenience to the researchers in the emergence of this richness. However, it is seen that the imprint information of the works is written differently in the library catalogues. The Egyptian copy of the Ridvan Shah Story of Medhi Derviş Hasan, which we are trying to introduce, is one of the works in which this difference is observed. The Egyptian copy of the Ridvan Shah Story of Medhi Derviş Hasan, which we will try to introduce, is one of the works in this situation. The work was recorded in the Manuscripts Catalogue as Hikayet-i Mülk-zâde Shahriar belonging to Medhi Kara Mahmud el Geliboli. After examining the text, it was determined that the work belongs to Medhi Derviş Hasan. Medhi Derviş Hasan, Sultan III. Murad (1574-1595), Sultan III. Mehmed (1595-1603), Sultan Ahmed I (1603-1617) and II. He lived during the reigns of Osman (1617-1622) and was one of the meddahs and anecdotes close to the palace. The poet, who is the owner of the Divan, mostly fictionalized his works on epics and stories. He arranged the story of Rıdvân Shah, which was written in seven hundred and seventy, in accordance with his own style and made it into verse. There are two copies of the work in Konya and Hacı Selim Ağa Libraries. A study was made on the Konya copy by Adnan İnce with the title of "Rıdvân Shah's story of Medhi". In this study, which we introduced as the third copy of the Rıdvân Shah story, it was determined who the work actually belonged to, and then new information was given about the author, title, date of writing, reason and content of the work.

Keywords: Medhi Derviş Hasan, Shahriyar, Rıdvân Shah, Egyptian copy.

Hayrettin Yiğit*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Öğretmen

Pursaklar Anadolu Lisesi, Ankara/Türkiye

Elmek: ograsyigit@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0030-0930

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 12.04.2023

Kabul Tarihi: 29.04.2023

E-yayın Tarihi: 30.04.2023

Atıf/Citation:

Yiğit, H. (2023). Rıdvân Şâh Hikâyesinin Yeni Nüshası Üzerine Değerlendirmeler. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (30), s.281-292.

Giriş

Medhî Derviş Hasan'ın yazdığı Rıdvân Şâh hikâyesi halk hikayesi ve mesnevi nazım biçimi özellikleri gösteren bir eserdir. Metinde, Rey şehrinin hükümdarı Şehriyâr ve oğlu Erdevân (Rıdvân) Şâh'ın yaşadıkları aşk maceraları anlatılmıştır. Eser ilk defa Adnan İnce tarafından 1998 yılında BİR Türk Dünyası İncelemeleri Dergisinde "Medhî'nin Rıdvân Şâh hikâyesi" başlığıyla tanıtılmıştır. İnce, makalesinde eserin Muş İl Halk Kütüphanesinde 379 numarada kayıtlı olduğunu ve metnin 91 varak ve 17 satırdan oluştuğunu ifade etmiştir (İnce, 1998: 273). Nüsha, bugün Konya Kütüphanesinin 42 Kon 5425 numarasında kayıtlı bulun-maktadır. Bilinen diğer nüsha ise Hacı Selim Ağa Kütüphanesi 388/2 numarada yanlışlıkla Divan-ı Medhî olarak kaydedilen eksik bir nüshadır (Seyhan, 2000: I/34). İnce, yapmış olduğu çalışmada eserin nüsha özelliklerini, şairini, dil ve üslup özelliklerini açıklamış daha sonra metnin başından, ortasından ve sonundan kimi bölümlere yer vermiştir.

Tanıtmaya çalıştığımız Mısır nüshası eserin üçüncü nüshası olarak karşımıza çıkmaktadır. Eser, Yazma Eserler Kataloğunda Medhî Kara Mahmud el Gelibolî'ye ait Hikâyet-i Mülk-zâde Şehriyâr başlığıyla tanıtılmıştır. Metin üzerinde yapılan çalışmayla eserin aslında kime ait olduğu belirlenmiş ve nedenleri ortaya konmuştur. Ayrıca İnce'nin makalesine ek olarak Mısır nüshasının giriş bölümünde yer alan eserin başlığı, yazarı, yazılma tarihi, sebebi ve içeriği hakkında yeni bilgiler verilmiştir.

1. Eser Hakkında

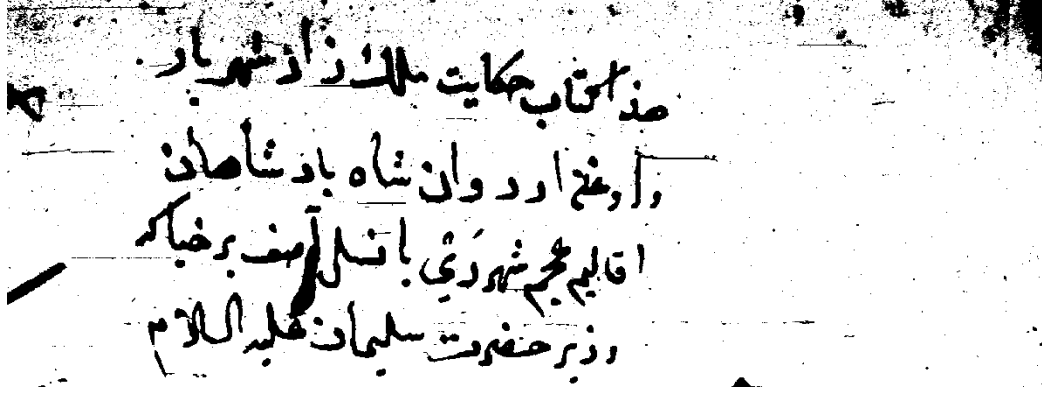
Eser, Yazma Eserler Kataloğuna, Mısır Milli Kütüphanesine 9 ez-Zekiyye Mahtütât Türkiye ve Farsiye şeklinde kayıtlıdır. Hikâyet-i Mülk-zâde Şehriyâr başlığıyla Medhî Kara Mahmud el Gelibolî'ye ait bir eser olarak tanıtılmıştır. Metin, Mısır Kütüphanesinden 10229 numaralı film kopyası olarak elde edilmiştir. Eserin varak sayısı 111'dir. İlk sayfada el yazması nüshanın başlığı, Hikâyet-i Melikzâde Şehriyâr; müellifi, Medhi; sayfa adedi, 197; ölçüsü/ebat, 19 x 25; alanı, edebiyat; yazı türü: nesih olarak ifade edilmiştir.

رقم الميكروفيلم	عنوان المخطوط: حکایة ملا زاده شهیار
	المؤلف: مدھی
	الأجزاء: المجلدات: 1
الرقم والصفحة	أوله: در نعت رسول الله صلی الله علیه و آله
تاریخ النسخ: 9	اسم الناشر:
رقم مخطوط	عدد الأوراق: 197
ملاحظات:	المعتمد: 19 x 25

Görsel.1

Dördüncü sayfada eserin başlığı, "Hâzâ Kitâb-ı Hikâyet-i Melikzâde Şehriyâr ve oğlu Erdevân Şâh bâd Şâhân ekâlim-i mücim Şehr-i Rey bâ nesl âsaf berahyâ kim vezir Hazreti Süleymân (a.s)" olarak verilmiştir. Eserin müstensihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece eserin konusunun yazıldığı bölümün altında El Hâc İbrâhîm

Ser 'Akir ismi yer almaktadır. Asıl metin, eserin adının tanıtıldığı sayfayla beraber 101 varaktır. 28b, 54b, 74b, 77b sayfaları 16, diğer varaklar ise 17 satırdan oluşmaktadır. Her varığın alt köşesinde bir sonraki satırın ilk sözcüğü yazılmıştır. 4a'dan itibaren asıl konuya geçilmiştir. Metnin 75 ve 77. varakları iki defa kopya edilmiştir.

Görsel. 2

Mısır nüshanın yazarı, Yazma Eserler Kataloğ'unda Medhî Kara Mahmut El Gelibolî olarak verilmiştir. Yine Mısır Kütüphanesinde yer alan künyede ise eserin sahibi olarak sadece Medhî mahlası kullanılmıştır. Ancak Medhî mahlasının divan şairleri tarafından çok fazla kullanılması eser sahibinin kim olduğuyla ilgili bilgilerde sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. E.G. Ambros "So Many Medhis" adlı makalesinde, 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında Medhî mahlasını kullanan on bir şairin olduğunu ifade etmiştir. Bu şairlerden yedi tanesinin isimlerini Ladikli Hacı Musa Efendi, Bursalı Medhî Çelebi, Haydarzâde Medhî Çelebi, Medhî Kara Mahmud el Gelibolî, Bursalı Nuhzâde Seyyid Mustafa Çelebi, Derviş Medhî, Üsküdarlı Mustafa Efendi olarak açıklamıştır (Ambros, 1987: 23-25). Bu bilgilere ilâve olarak Nail Tuman'da Medhî Çelebi, Kilisli İsa Medhî Efendi, Gelibolulu Medhî Mehmet Çelebi adlı şairleri de eklemiştir (Tuman, 1949: 943).

Medhî Derviş Hasan'ın Divan'ın ortaya çıkarılmasında da aynı sorun ortaya çıkmıştır. Nezihe Seyhan "Medhî Divânı" adlı doktora tezinde eserin İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğunda, Medhî Kara Mahmud El Gelibolî'ye ait bir metin olarak tanıtıldığını (2000: 6) ifade etmiştir. Yazma Eserler Kataloğuna eser sahibi olarak yazılan Kara Mahmut El Gelibolî'nin hayatı ve edebi şahsiyeti, eserin giriş bölümünde yer alan bilgilerle uyuşmadığı ve eserin III. Murad döneminde sarayda kıssahanlık yapan, divan şiiri kültürüne ve halk hikâyeciliği geleneğini bilen Medhî Derviş Hasan'a ait olduğu görülmüştür. Çünkü Medhî Kara Mahmut El Gelibolî, 84/1576-77 yılında Hübân Medresesi'nde müderrislik yapmış daha sonra 987/1579-80' de Kefe müftüsü olmuştur. 992/1584-85' te Maraş, 994/1585-86' da Kütahya, 996/1587-88 yılında Maraş, 1000/1591-92 ile 1002/1593-94 yılları arasında Gelibolu, 1005/1597 yılında ise Trablusşam'da kadılık yapmıştır ve şairin, Nev'izâde Atayî'nin Şakayık Zeylinde "Risâle-i Kalemîyye" adlı tek eserinden bahsedilmiştir¹. İnceleme yaptığımız metnin giriş bölümünün 1a/12, 2a/1, 3b/12, 3b/16. satırlarında ise yazar, Medhî mahlasını kullandığını ve meddah ve kıssahan olarak sarayda padişah Sultan Murad'ın himayesinde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca metnin içerik ve üslup özellikleri, Adnan

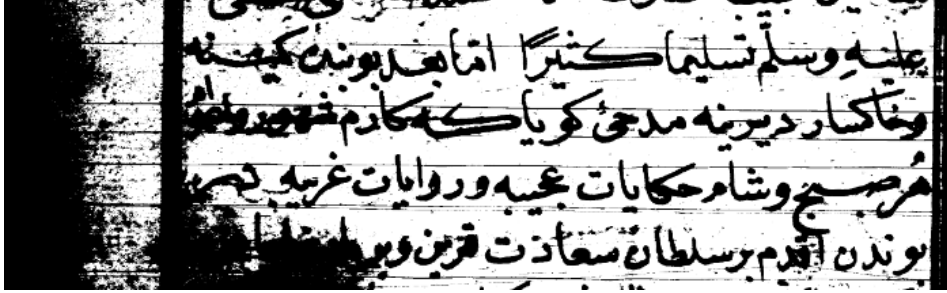
¹ Bu bölüm Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğünden alınmıştır.

Rıdvân Şâh Hikâyesinin Yeni Nüshası Üzerine Değerlendirmeler

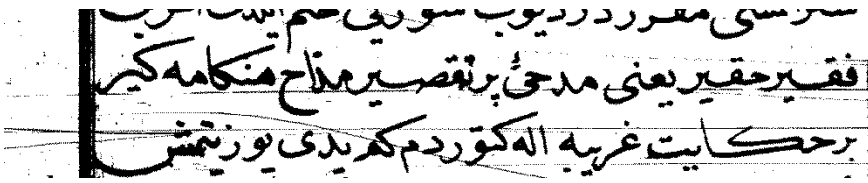
İnce'nin 1998 yılında tanıttığı "Medhî Dervîş Hasan'ın Rıdvân Şâh Hikâyesi" nin özellikleriyle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

"...aleyhi ve sellem teslimâ ve keşîran ammâ ba' de bu bende-i kemine ve hâksar dîrîne medhî gūyâ ki kârim şuhûr ü a' vâm her şubh u şâm hikâyet-i 'acibe ve rivâyât-ı garîbe der bundan aqđım bir sultân sa' âdet qarîn ve bu..."(1a/11)

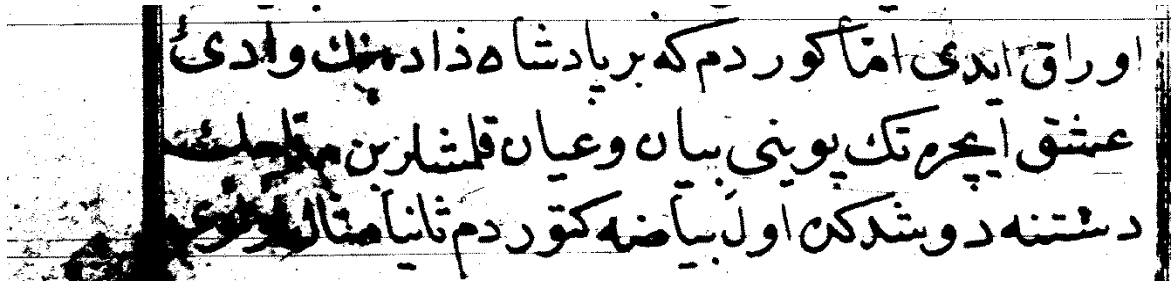
Görsel. 3

"... fakîr-i hâkîr ya Öni medhî pür takşîr meddahî hengâme-gîr bir hîkâyet-i garîbe ele getürdüm..." (3b/12)

Görsel. 4

"...ammâ gördüm ki bir pâdişâh-zâdeniñ vâdi-i 'aşk içre tek püyını beyân u 'ayân kılmışlar ben meddahîñ destine düşdükdü ol beyâza getürdüm..."(3b/15)

Görsel. 5

2. Müellif Hakkında

Dervîş Hasan'ın hayatı hakkında bilgiler ise oldukça kısıtlıdır. Şair hakkındaki bilgiler eserlerinden edinilen bilgilere göre açıklanmıştır. Eserlerinden ve sunduğu kasidelerden onun Sultan III. Murad (1574-1595), Sultan III. Mehmed (1595-1603), Sultan I. Ahmed (1603-1617) ve II. Osman'ın (1617-1622) saltanatları döneminde yaşadığı ve saraya yakın bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Şair, Divanı'nda isminin Hasan olduğunu belirtmiştir (Seyhan, 2000 : I/7). Sami Banarlı (1997, I/633) ve Özdemir Nutku (1997, 23), Medhî mahlasıyla divan tertip edecek kadar şiir söyleyen Dervîş Hasan'ı XVI.

yüzyılın şöhretli halk hikâyecileri arasında saymışlardır. Metin And (1967: 246), M. Fuad Köprülü'ye dayanarak III. Murad (1574-1595) devri meddahları arasında Derviş Hasan'ı da saymıştır. Ahmet Ateş (1955, 269), Medhî'nin Esrâr-ı Hikmet adlı eserindeki bazı beyitlerden hareketle onun hikâyeci bir derviş olduğunu söylemiştir. Vahit Türk (2014, 5), Esrâr-ı Hikmet adlı eserinde divan sahibi bir şair olan Medhî'nin asıl şöhretini hikâye yazarlığından sağladığını ifade etmiştir.

Şairin, Rıdvân Şâh hikâyesinden başka Divanı, Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr, Esrâr-ı Hikmet (Hikâye-i Ebû Ali Sînâ ve Ebu'l-Hâris), Tercüme-i Şâhnâme-i Firdevsî, Kasîde-i Nev-bâve (Târîh-i Yemînî Tercümesi), Menâkıb-ı Dervîş Hâkî adlı altı eseri daha bulunmaktadır (Akarvardar Koçak, 2022 s. 957).

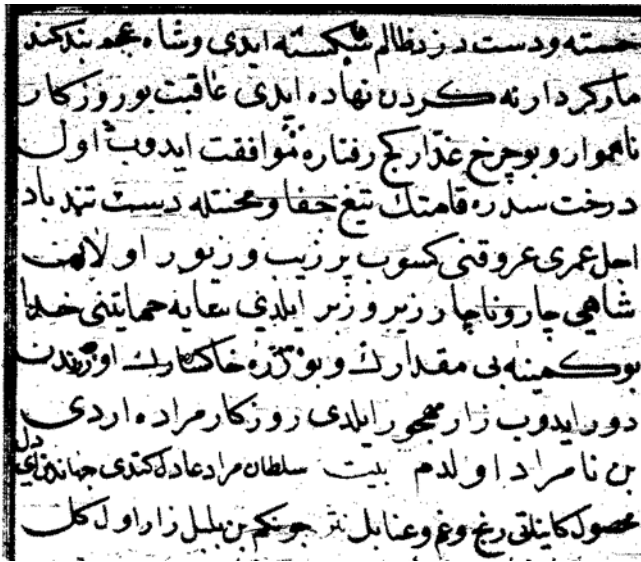
3. Eserin Yazıldığı Dönem ve Yazılma Sebebi

Mısır nüshasının giriş bölümünde Medhî, III. Murad (1546-1595) döneminde kıssahân olarak sarayda görev yaptığını ve padişâhın vefatından sonra yani 16. yüzyılın sonlarıyla 17. yüzyılın başında saraydan ayrıldığını ifade etmiştir.

“...haste vü dest-i derd zâlim şikeste idi ve şâh-ı ‘acem bend kemend mâr girdârına gerden nihâda idi ‘âkıbet bu rüzgâr nâ-hemvâr ve bu çarh-ı gâddâr gec reftâra muvâfaqat idüb ol dirâht-ı sidre kametîn tîğ-i cefâ vü miñnette dest-i tehd-bâd ecel ‘ömri ‘aruğın kesüb pür-zîb ü zîver olan şâh-ı çâr u nâ-çâr zîr ü zeber eyledi sâye himâyetini hudâ bu kemine bî-miğdârîñ ve bu zerre hâksarıñ üzerinden devr idüb zâr-ı mehcür eyledi rüzgâr murâda erdi ben nâ-murâd oldım beyt

sulţân murâd ‘âdil gitdi cihândan ey dil

mağşûl-ı kâinâtı renc ü gamu ‘anâ bil (2a/1)

Görsel. 6

2a/11'den itibaren eserin yazılma sebebini açıklayan şair, Sultan Murad Han'ın vefatından sonra Şam'da köşesine çekildiğini ancak hayata küsmüş olduğu bu dönemde ebnâ-i tarîkîten saygı duyduğu Abdu'l Halim adlı kişinin nasihatleri ve rüyasında gayb âleminde gelen uyarılar sonucunda yeniden yazmaya başladığını ifade etmiştir.

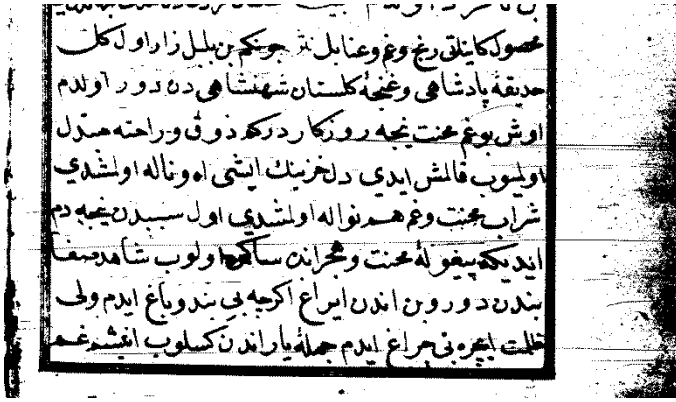
“...neşr çünkim ben bülbül-i zâr ol gül hadîka-i pâdişâhî ve gonce gülistân şeh-nişâhîden dūr oldım uş bu gam-ı miñnet nice rüzgârdır kim zevk ü râhata mübeddel olmayub kalmış idi dil-

Rıdvân Şâh Hikâyesinin Yeni Nüshası Üzerine Değerlendirmeler

i hazîniñ işi âh u nâle olmışdı şarâb miñnet ü gam hem nevâle olmışdı ol sebebden nice dem idi ki peygüle-i miñnet ve hicrânda sâkin olub şâhid şefâ benden duruben andan iraq egerçi bî-bend ü bâğ idim velî zulmet içre bî-çerağ idim cümle yârândan kesilüb enîsim gam u firkat ve celîsim renc ü miñnet idi bir gün ebnâ-i tarîkden bu ‘âşik-zâde bir müşfik gelüb eytdi ey zâr-ı bî-çarâr vâ-y-ı garîbdâr diyâr-ı şâmdan girü bu girye vü zârı encâma yetür ve kendüñi beytü’l hazândan bir sarây-ı server âbâda getür deryâyı cûş-ı hurûşa ve lû’lû-yı menşür nazmı bir cevher fûrûşa vâsıl ve maqşûd dil ü câmi her vechle hâşıl idüb gamdan azâd olub şâd ol eşer kıv rüzgâra dilde yâd ol didi çün ol yâ rabbi nezirîñ kelâm-ı dil-pezirini gûş câniyla istimâ‘ eyledim şevkimden semâ‘ eyledim...”

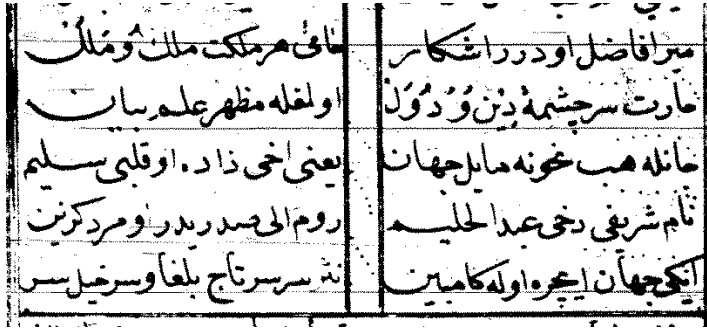
“...ol gice kendü gam-hânemde genc-i hayretde başımı ceyb-i tefkîre çekmiş idim nâ-gâh gûş câna hâtif-i gaybdan bir şedâ ve bir garîb nidâ erdi didi kim ey sâkin gûşe-i melâmet şimden girü şâd ve bî-melâmet ol ki belâ vü gam encâma ve dil nâ-kâm kâma erişdi...”(2b/11)

Görsel. 7

Şairin metinde Abdu’l Halîm Efendi ismini zikretmesi eserin yazıldığı dönemi ve şairin dinî ve ilmî yönünü göstermesi açısından önemlidir. Yapılan araştırma sonucunda şaire yön veren ve yeniden eserler yazmasını isteyen Ahizâde Abdu’l Halîm Efendi d. 963/1555 - ö. 1013/1604 yılları arasında yaşamış, Ahî-zâde lâkabıyla bilinen bir şahsiyettir. Abdulhalîm Efendi, Nakşibendî tarikatına mensuptur ve Ebussuûd Efendi’nin yanında eğitim almış daha sonra Hâseki Sultan medresesinde müderrisliği yapmıştır. Müderrislik hizmetinden sonra 15 Recep 1004’te /15 Mart 1596 İstanbul kadısı olmuş devamında Ağustos 1601 Rumeli Kazaskerliği makamına terfi ettirilmiştir (Güleç, 1988: 548). Abdu’l Halim hakkında verdiğimiz bu bilgiler, şairin metinde vermiş olduğu bilgilerle uyusmaktadır. Verilen beyitlerde anlatıcı, Abdu’l Halim ile ilgili şu beyitleri yazmıştır:

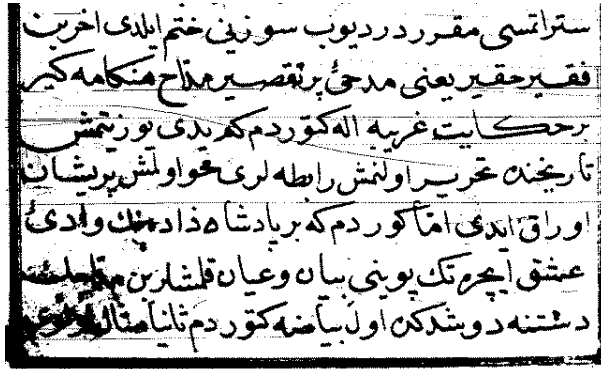
*hamı her meleket milk ü melek
hâriş ser-çeşme-i dîn ü düvel
olmağla mazhar ‘alem beyân
cânla heb nañvına mâil cihân
ya‘ni âhi-zâde o kalbi selîm
nâm-ı şerîfi dahı ‘abd’ul halîm
rûmeli şadırıdır o merd-i güzîn
iki cihân içre ola nâ-mübîn (3a/6)*

Görsel. 8

Yazar, bu metnin ilk kez 770 tarihinde yazıldığını ancak eserin okunamayacak kadar kötü durumda olması nedeniyle düzenleyip yeniden yazdığını ve nazma geçirdiğini 3b/11’den itibaren belirtmiştir.

“...âhir ben fakîr-i haqîr ya‘ni medhî pür-taqsîr meddâh hengâme-gîr bir hikâyet-i ğarîbe ele getürdüm kim yedi yüz yetmiş tarihinde tahtîr olunmuş râbitaları maḥv olmuş perîşân evrâk idi ammâ gördüm ki bir pâdişâh-zâdeniñ vâdi-i ‘aşk içre tek püyünî beyân u ‘ayân kılmışlar ben meddahîñ destine düşdükdü ol beyâza getürdüm şâniyen mişâl o lev‘i ner-selik nazma yetürdüm ...” (3b/11)

Görsel. 9

4. Eserin Başlığı ve Konusu

Yazma Eserler Katalogunda Hikâyet-i Mülk-zâde Şehriyâr başlığıyla tanıtılan eser, Konya nüshasında Hikâyet-i Rıdvân Şâh olarak verilmiştir. Mısır nüshasında ise Hikâyet-i Melikzâde Şehriyâr ve oğlu Erdevân Şâh şeklinde ifade edilmiştir. Metinde Rey şehrinin hükümdarı Şehriyâr ve oğlu Erdevân (Rıdvân) Şâh’ın yaşadıkları aşk maceraları anlatılmıştır. Bu nedenle müstensihe bağlı olarak ve eserde iki hikâyenin birlikte anlatılmasından dolayı katalog ve nüshalarda belirtilen başlıklarda farklılıklar oluşmuştur.

Giriş bölümünde kısa bir duadan sonra eser hakkında bilgi verilmiş ve dördüncü varaktan itibaren konuya geçilmiştir. Dördüncü varak ile on dokuzuncu varaklar arasında Rey şehrinin hükümdarı Şehriyâr’ın Gülruh ile olan aşk hikâyesi devamında da Şehriyâr’ın oğlu Rıdvân Şâh’ın cin taifesinden Şahin Cinnî’nin kızı Hurzâd ile olan aşk macerasını anlatılmıştır. Rıdvân Şâh insan soyundan, Hurzâd ise cin taifesinden bir peridir. Hurzâd ve ailesinin cin taifesinden olması hikâyeye olağanüstü özellikler katmıştır. Şair, gerçeklikten kopmamak için Rıdvân Şâh’ın soyunu Süleymân

Rıdvân Şâh Hikâyesinin Yeni Nüshası Üzerine Değerlendirmeler

Peygamber'in veziri Âşaf Berahyâ'ya dayandırmış ve eserde Kabil, Bağdat, Şam, Kâbe, Umman Denizi gibi yer isimlerini kullanmıştır. Hurzad'ın babası Şâhîn Cinnî, annesi Mihrüy Perî, yedi kız kardeşi, Lâ-çîn Cinnî, Ergevân Cinnî, Sabâ, Merzebân Şâh Cinnî, Dâye, Şems Salih hikâyesinin diğer kahramanlarıdır. Rıdvân Şâh ile Hurzâd aşkı üzerine oluşan hikâyede sevenlerin kavuşmasını engelleyen kötü karakter Merzebân Şâh Cinnîdir. Hürzâd'ı çok seven ve onunla evlenmek isteyen Merzebân, hizmetçisi Ergevân'ı Hürzâd'ın yanına yardımcı olarak koymuştur ve Hürzâd'la ilgili bilgileri ondan almaktadır. Ancak Ergevân da gizliden gizliye Merzebân'ı sevmektedir. Hurzâd'dan uzaklaştırmak için onun kötü yanlarını söyler. En sonunda Hürzâd'ın Rıdvân Şâh'ı sevdiğini söyleyerek Merzebân'ı Hürzâd'dan koparır. Bunun üzerine Merzebân intikam almak için Rıdvân Şâh'ı kaçıır ve denizin ortasında bir kaleye hapseder. Hürzâd ise babası vefat ettikten sonra ülkesine sultan olmuştur. Rıdvân Şâh'ın bu durumundan habersiz özlemle onunla görüşmek istemektedir. Merzebân Hürzâd'ı cezalandırmak ister ve onun elinden ülkesini alır. Hürzâd ve kardeşlerini hapseder. Ülkeye hükümdar olur ve kendisini seven Ergevan ile evlenir. Hem Hürzâd hem de Rıdvân Şâh uzun yıllar Merzebân'ın elinde esir kalırlar. Rıdvân Şâh bulunduğu yerden kurtulmak için bir kayık yapar ve Umman Denizi'ni geçerek sevdiklerini ve dostlarına kavuşur. Merzebân'ın Hürzâd'ı esir ettiğini öğrenir ve ona karşı güçlü bir orduyla savaşır. Merzebân'ı mağlup eder. Hürzâd'ın ülkesini geri alır ve ona teslim eder. Böylece uzun bir ayrılık ve cefadan sonra iki aşık tekrar kavuşur. Merzebân ve eşi Ergevân ise ölümle cezalandırılır. Hurzâd ülkesini kardeşlerine bırakır ve Rıdvân Şâh'ın yanına yani Rey şehrine yerleşir. Hikâye bu şekilde son bulur.

5. Eserin Üslup Özellikleri

Eser, Arap harfleriyle nesih yazı türünde harekesiz yazılmıştır. Mesnevi nazım biçiminde nazım-nesir karışımı olan metin, klasik mesnevi düzeninden uzak bir şekilde yazılmıştır. Meddahlık geleneğinde yetişen şair, eseri halk hikâyesi formatında düzenlemiştir. Nesir kısmı, eserin giriş bölümünde daha çok kullanılmıştır. 2700 beyitten oluşan Mısır nüshasının geçiş bölümlerinde “nazm, nesr, mesnevi, gazel, gazel-i münâsib gibi başlıkları bulunmaktadır.

“...nazm...”(41a/16), “...nesr...”(43b/2), “...mesnevî...”(63a/4)

“...ğazel-i münâsib...”(64b/3), “...ğazel...”(41a/10)

Mesnevi ve gazel bölümleri aruzun Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Medhî, divan şiiri geleneğinin yanında halk ve tekke kültürlerinden de beslenmiş bir şairdir. Eserin dil ve üslup özellikleri divan ve halk şiiri geleneğine göre şekillenmiştir. Eser yazarı meddahlık geleneğinden geldiği için hikâye anlatımı geleneğinden uzaklaşmadan anlatmış ve bölüm başlarında “...nesr üstâd aydır uşta...”, “...nesr râvî-yi aḥbâr şöyle rivâyet ider ki...”, “...râvî-i şîrin kelâm aydır...”, “...nesr üstâd aydır saḥn u dâna-yı gehen şöyle rivâyet ider kim...” gibi kalıp sözleri kullanmıştır.

“...nesr üstâd aydır şehriyâr ol maḳâmda ‘aşkla şehre diyâr olub bî-iḥtiyâr halk içinde zâr olub döndi meḳâriblerinden gülruḥiḡ sarâyını şordı eytdi bu ḳaşr-ı felek medâr-ı gerdün i‘tibâr nece melek rûhsârîḡ ḳarârgâhıdır ol güneş tal‘at kim baḡa ‘arz-ı cemâl eyledi ne milkiḡ şâhıdır ve ne çerḥiḡ mihr ü mâhıdır didi...”(12a/7)

“...nesr râvî-yi saḥnür u pür ‘anber aydır uşta rıdvân şâh dâna dilîḡ aḥvâli ve aḳvâli her vechle beyân u ‘ayân olındı şimden girü ber dâstân-ı dilistâna daḡı âğaz olunur râvî-yi pâkize

güftâr bir cezîre-i cennet mişâl beyân ider böyle ki baħr-ı ‘ummân içre bir cezîre var idi haĸĸa ol cezîre gülşen cennetden bir nişân idi insân gitmesiyle alını ay tolu ‘arzına sefer itmek ĸâbil idi...”(21a/3)

Şair, hâkim bakış açısıyla olayları anlatmıştır ve hikâyede kahramanların duygu düşüncelerini ifade ederken etkili bir anlatım gerçekleştirmek için halk söyleyişlerine, deyimlere ve atasözlerine yer vermiştir.

“...neşr üstâd saħn-ı pezîr aydır çünkim şabâyı bâd-girdâr nâme-i dildârı alub yine şehriyâr dâr-ı etbâra vaşl eyledi tâ kim nâme şehriyârın nazarına irdi her ne kim gülruħ yazdı gözden geçürdi şehriyâr kendü kendüye eytdi be cânım niçün bu kız bir cevâb ile ĸanâ‘at itmez anı bilmez kim minnetle muħabbet olmaz bir ĸumaş kim râyı kân olsa aña kimse müşteri olmaz diyüb elem ile emr eyledi bir debîr ihzâr kıldılar şehriyâr debîre böyle ta‘lîm eyledi...”(10a/5)

“...neşr üstâd aydır gülruħdan sebep geriye çün su‘âl kıldılar gülruħ anlara bu cevâbı virdi eytdi ben anın için ağlarım kim dem-i vuşlatdır bu vuşlata ben firĸat u ĸasret çekmekle irdim çünkim firĸat u ĸasretin ahiri râhat u vuşlat imiş zâhir budır kim vuşlat u râhatın ahri firĸat u ĸasret olur bu ma‘nâ yâdına geldi giryeye âgaz kıldım didi...”(17a/4)

Hikâyenin konusunu nesir bölümlerinde anlatan şair, kahramanların duygularını nazım bölümlerinde anlatmıştır. Gülruh’un Şehriyâr’a beddua ettiği bölümleri beyitler halinde vererek kahramanın içinde bulunduğu ruh halini yansıtmıştır.

*yandı ‘aşĸ odına dökdi yaşını
dest-i firĸat birle urdı başını
didi baña zulm kıldı şehriyâr
sen ‘adâlet ile gel kird-gâr
çün beni ağlatdı ol da gelmesün
istegin yâ rab tamâmı bulmasun*

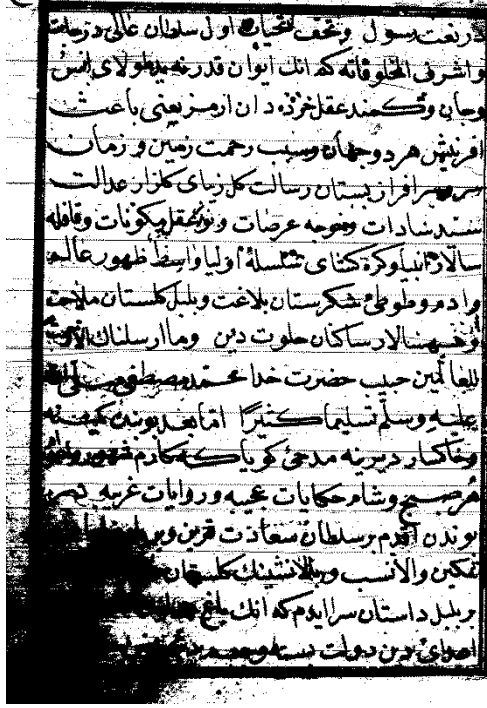
*ĸaldı ol demde ĸudâ ref‘-i ĸicâb
gülruħın oldı du‘âsı müstecâb (10b/6)*

Şair, nesir bölümlerinde anlattığı olayları özet hâlinde nazım bölümlerinde vermiştir. Nesir bölümlerinde kullandığı dil nazım bölümlerine göre daha sadedir.

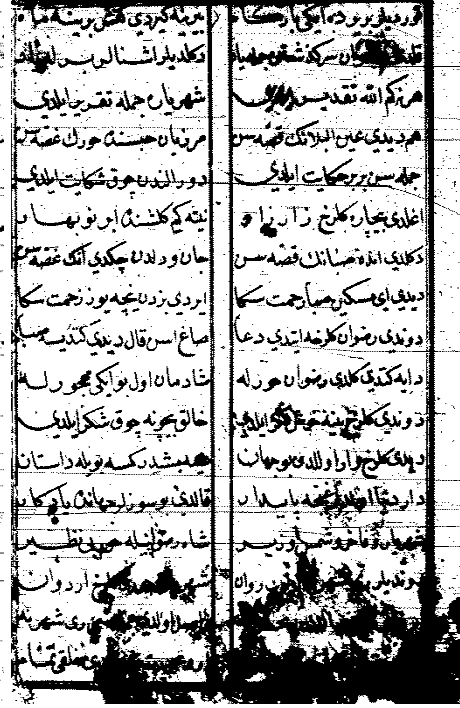
“...bizim hikâyetimiz bu cânibde şehriyâra geldi şehriyârın ‘ömründen otuz iki yıl mürür eyledi anın belinden ferzend-i ercümend ĸâşıl olmadı anın taħşîline ĸâdir olmadı şâhlık ile mâl u gencile ĸaldı cihânda miħnet ve hicrân u renc ile nazım

*otuz iki yaşa irdi şehriyâr
olmadı naħl u cüdi meyvedâr*

*mülk ü mâlı gerçi ĸayet çoğdı
var idi her nesne oğlı yoğdı (11a/3)*

Görsel. 10 Eserin ilk sayfası

Görsel. 11 Eserin Son sayfası

Eserde dört adet gazel bulunmaktadır. Bunlar:

28b/1' de geçen beş beyitlik gazelin ilk beyiti şu şekildedir:

*yüz şefâ-yı kalble bir şüh u şeng
şîşe-i kalb nazâra urdı seng*

41a/10' da "ğazel" başlığıyla verilmektedir. İlk beyiti şu şekildedir:

*evvelâ başdan belâdır kâkülîñ
genc-i hüsne ejdehâdır kâkülîñ*

62b/13' te "ğazel-i münâsib hâl" başlığı altında söylenen gazelin ilk beyiti:

*küy-ı yâre yüz sürerseñ ey şabâ
büy-ı çîn zülfün al gel bu yaña*

64b/3' te "ğazel-i münâsib" başlığı altında söylenen gazelin ilk beyiti:

*ey gözün yüz fitne zülfün yüz belâ
kâkülîñ târı serâser düz belâ*

Nüşanın giriş bölümünde eser hakkında bilgi verildikten sonra dördüncü varaktan itibaren asıl konuya geçilmiştir. Mesnevinin ilk ve son beyitleri şu şekildedir:

*râvi-i aḥbâr belâgat beyân
nâkil-i esrâr feşâḥat 'ayân (4a/3)
irdiler bâğ-ı vişâlin baḥrine²
vâsıl oldılar cümlesi rey şehrine (100a/16)*

² Mesnevinin son beyiti dijital kopyada bozuk çıktığı için on altıncı beyit yazılmıştır.

Sonuç

Eser, Yazma Eserler Kataloğuna Mısır Milli Kütüphanesinde 9 ez-Zekiyye Mahtütât Türkiye ve Farsiye şeklinde kayıtlıdır. Eserin yazarı ve ismi Medhi Kara Mahmud el Gelibo-li'ye ait Hikâye-i Mülk-zâde Şehriyâr olarak verilmiştir. Ancak yapılan araştırma sonucunda eserin Medhî Derviş Hasan'a ait Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh hikâyesi olduğu görül-müştür. Medhî mahlasının birçok şair tarafından kullanılması ve tezkire ve biyografi kitaplarında şair hakkında bilgi verilmemesi eserin başka bir şaire atfedilmesine yol açmıştır. Ayrıca esere verilen başlıklarda da iki hikâyenin iç içe anlatılmasından dolayı nüshalar arasında farklılıklar oluşmuş nüsha başlıklarından dolayı eserin farklı iki hikâye gibi açıklanmasına neden olmuştur. Ayrıca kataloglarda eser ve yazar isminin yanlış verilmesi de eserin ve nüshanın ortaya çıkmasını zorlaştırmıştır. Bu nedenle kataloglarda künyenin doğru bir şekilde verilmesi ve yapılacak taramalarda eser ve yazarının ayrıntılı bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Eserin bundan sonraki çalışmalarda "Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh Hikâyesi" başlığıyla verilmesi eserin tanıtılması ve araştırılmasında kolaylık sağlayacaktır.

Mısır nüshası, Rıdvân Şâh hikâyesinin üçüncü nüshası olarak karşımıza çıkmaktadır. 101 varaktan oluşan nüshanın, ilk dört varağında anlatıcı, diğer nüshalarda olmayan eser ve yazılma sebebi hakkında bilgilere yer vermiştir. Metnin üç yerinde Medhî mahlasını kullanan şair ismiyle ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. 1595 yılında III. Murat'ın ölümünden hemen sonra Şam'da yaşadığını ifade eden Medhî, eserin yazılma sebebi olarak da ebna-i tarikten Abdu'l Halim adlı zâtın kendisine yaptığı uyarılardan sonra bu eseri yazmaya başladığını ifade etmiştir. Abdu'l Halim'in 1601-1603 yıllarında Rumeli Kazaskerliği yapması eserin bu zamanda yazıldığına dair bir fikir vermektedir. Ayrıca şairin ilmî ve dinî yönden yetiştiği ortamı da gösteren bir durumdur. Şairin, meddah ve kıssahan olması onun üslubunu etkilemiştir. Konuyu hâkim bakış açısıyla anlatmış ve bu nüshada nazım ve nesir bölümlerine geçişleri başlık vererek göstermiştir.

Kaynakça

- Akarvardar Koçak, S. Z. (2022). Derviş Hasan Medhî'nin "Terceme-i Şeh-nâme-i Firdevsî" Adlı Eserinin Bilinmeyen Bir Nüshası. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Kemal Yavuz Armağanı, s. 957-974.
- Ambros, E.G. (1987). "So Many Medhis" Türkische Miscellen Robert Anhegger Festschrift Armağanı. *Melanges- Varia Turcia*, (IX), s. 25-33.
- And, M. (1967). Meddah, Meddahlık, Meddahlar. *Türk Dili*, XVII (195): 236-247.
- Ateş, A. (1955). Türk Halk Hikâyelerinde İbn Sînâ. *Türkiyat Mecmuası*, (XII): 265-275.
- Banarlı, N. S. (1997). Halk Hikâyeleri ve Medhî Derviş Hasan. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. (C. I-II). İstanbul: MEB Yay.
- Güleç, H. (1988). Ahîzâde Abdülhalim Efendi. *İslam Ansiklopedisi*. (C. 1). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 548.
- İnce, A. (1998). Medhî'nin Rıdvân Şâh Hikâyesi. *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* (Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı), (9-10): 273-308.
- Kaya, H. (2013). Derviş Hasan Medhî'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Menâkıb-ı Derviş Hâkî. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (26), 275-297.
- Nutku, Ö. (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay.

Rıdvân Şâh Hikâyesinin Yeni Nüshası Üzerine Değerlendirmeler

Seyhan, N. (200). *Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin) I-II*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tuman, N. (2001). *Tuhfe-i Naili, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri C.2.*, Ankara: Bizim Büro.

Türk V. (2014). *Esrâr-ı Hikmet (İbni Sinâ'nın Maceraları)*. Ankara: Kesit Yay.

İnternet Kaynakları

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehdi-dervis-hasan>